BUXORO VA XIVA SHAHARLARINING TURISTIK SALOHIYATI

Namangan davlat universiteti

Abubakirova Ruxsora

Ilmiy rahbar: Yoqubjonova Hulkarbonu

Annotatsiya

Mazkur maqolada Buxoro va Xiva shaharlarining turistik salohiyati tarixiy-madaniy meros, turizm infratuzilmasi hamda xalqaro turizm bozori nuqtai nazaridan tahlil qilinadi. Shuningdek, ushbu shaharlarning iqtisodiy rivojlanishdagi o‘rni va turizm xizmatlari samaradorligi ilmiy asosda yoritilgan.

Kalit so‘zlar: turizm, turistik salohiyat, Buxoro, Xiva, madaniy meros, UNESCO, tarixiy turizm, infratuzilma.

Аннотация

В данной статье анализируется туристический потенциал городов Бухары и Хивы с точки зрения историко-культурного наследия, туристической инфраструктуры и международного туристического рынка. Также освещается роль данных городов в экономическом развитии и эффективность туристических услуг.

Ключевые слова: туризм, туристический потенциал, Бухара, Хива, культурное наследие, UNESCO, исторический туризм, инфраструктура.

Abstract

This article analyzes the tourism potential of Bukhara and Khiva in terms of historical and cultural heritage, tourism infrastructure, and the international tourism market. The study also highlights the role of these cities in economic development and the effectiveness of tourism services.

Keywords: tourism, tourism potential, Bukhara, Khiva, cultural heritage, UNESCO, historical tourism, infrastructure.

Kirish

Bugungi globallashuv jarayonida turizm jahon iqtisodiyotining eng tez rivojlanayotgan va yuqori daromad keltiruvchi tarmoqlaridan biri sifatida e’tirof etilmoqda. Xalqaro tajribalar shuni ko‘rsatadiki, turizm nafaqat iqtisodiy o‘sishni tezlashtiradi, balki hududlarning ijtimoiy-madaniy rivojlanishiga, bandlik darajasining oshishiga hamda infratuzilmaning modernizatsiyasiga bevosita ta’sir ko‘rsatadi. Shu nuqtai nazardan, tarixiy-madaniy merosga boy shaharlar global turizm tizimida alohida strategik ahamiyat kasb etadi. O‘zbekiston hududida joylashgan Buxoro va Xiva shaharlari ana shunday noyob turistik markazlar sirasiga kiradi. Ushbu shaharlar qadimiy Buyuk Ipak yo‘lining muhim tugunlaridan biri sifatida shakllangan bo‘lib, asrlar davomida Sharq va G‘arb o‘rtasidagi savdo, ilm-fan va madaniy aloqalarning markazi vazifasini bajargan. Bugungi kunda mazkur tarixiy shaharlar o‘zining me’moriy yodgorliklari, shaharsozlik an’analari va madaniy landshafti bilan xalqaro turizm bozorida yuqori darajadagi e’tiborni jalb etib kelmoqda. Statistik ma’lumotlarga ko‘ra, so‘nggi yillarda O‘zbekistonga tashrif buyurayotgan xorijiy sayyohlar soni barqaror o‘sish tendensiyasini namoyon etmoqda. Xususan, Buxoro va Xiva yo‘nalishlari ichki va tashqi turizm oqimining eng faol hududlaridan biri hisoblanadi. Ushbu o‘sish jarayoni davlat tomonidan amalga oshirilayotgan turizmni rivojlantirish siyosati, vizasiz rejimning kengaytirilishi hamda transport infratuzilmasining modernizatsiyasi bilan bevosita bog‘liqdir.

Buxoro shahri o‘zining 140 dan ortiq tarixiy-arxitektura yodgorliklari bilan ajralib turadi va ularning muhim qismi UNESCOning Butunjahon madaniy merosi ro‘yxatiga kiritilgan. Bu holat shaharni faqat mintaqaviy emas, balki global turizm markazi sifatida ham shakllantiradi. Xiva shahri esa o‘zining yaxlit saqlangan tarixiy muhiti bilan “ochiq osmon ostidagi muzey” sifatida e’tirof etiladi. Ayniqsa, Ichan-Qal’a majmuasi shahar turizm mahsulotining asosiy brendi sifatida xalqaro miqyosda tanilgan. Turizm salohiyatining shakllanishi faqat tarixiy meros bilan cheklanib

qolmaydi. Mehmonxona xo‘jaligi, transport tizimi, servis sifati, raqamli marketing va turistik boshqaruv mexanizmlari ham ushbu jarayonda muhim rol o‘ynaydi. So‘nggi yillarda mazkur yo‘nalishlarda amalga oshirilayotgan islohotlar natijasida Buxoro va Xiva shaharlarida xizmat ko‘rsatish sifati sezilarli darajada yaxshilandi hamda yangi investitsion loyihalar amalga oshirila boshlandi. Mazkur maqolada Buxoro va Xiva shaharlarining turistik salohiyati kompleks yondashuv asosida tahlil qilinadi. Tahlil jarayonida tarixiy-madaniy resurslar, infratuzilma rivoji, statistik ko‘rsatkichlar hamda turizmning iqtisodiy samaradorligi o‘zaro bog‘liq tizim sifatida o‘rganiladi. Shu orqali ushbu hududlarning xalqaro turizm bozoridagi o‘rni va istiqbollari ilmiy asosda yoritib beriladi.

Adabiyotlar tahlili va tadqiqot metodologiyasi

Buxoro va Xiva shaharlarining turistik salohiyati masalasi O‘zbekistonda ilmiy tadqiqotlar doirasida keng o‘rganilayotgan yo‘nalishlardan biri hisoblanadi. Mavjud adabiyotlar tahlili shuni ko‘rsatadiki, ushbu mavzu asosan tarixiy-madaniy merosni saqlash, turizm infratuzilmasini rivojlantirish hamda hududiy iqtisodiyotga turizmning ta’sirini baholash kontekstida yoritilgan. O‘zbekistonlik olimlar, jumladan turizm geografiyasi va iqtisodiy turizm yo‘nalishida izlanish olib borayotgan tadqiqotchilar Buxoro va Xivaning xalqaro turizm tizimidagi o‘rnini alohida ta’kidlaydi. Ilmiy manbalarda Buxoro shahri 140 dan ortiq me’moriy yodgorliklarga ega bo‘lgan yirik tarixiy markaz sifatida qayd etilib, uning UNESCO Butunjahon merosi ro‘yxatiga kiritilgan qismi turizm oqimini shakllantiruvchi asosiy omil sifatida baholanadi. Xiva shahri esa Ichan-Qal’a majmuasi orqali “ochiq osmon ostidagi muzey” modeli sifatida o‘rganilib, uning yaxlit saqlangan tarixiy muhiti turistik jozibadorlikni oshiruvchi asosiy resurs sifatida talqin qilinadi.

O‘zbekiston Respublikasi Statistika agentligi ma’lumotlariga ko‘ra, so‘nggi yillarda mamlakatga tashrif buyuruvchi xorijiy sayyohlar soni 2019-yildagi 6,7 milliondan

2024-yilga kelib 10 milliondan oshgan. Ushbu oqimning sezilarli qismi aynan Buxoro va Xiva yo‘nalishlariga to‘g‘ri keladi. Bu holat tarixiy shaharlarning turizm drayveri sifatidagi rolini yanada mustahkamlab bermoqda. O‘zbekiston Respublikasi Turizm qo‘mitasi hisobotlarida qayd etilishicha, mehmonxona xo‘jaligi va servis xizmatlari so‘nggi 5 yil ichida o‘rtacha 12–15 % yillik o‘sish sur’atini ko‘rsatgan. Ayniqsa, Buxoro va Xiva hududlarida kichik oilaviy mehmonxonalar (guest house) sonining ortishi turizm infratuzilmasining diversifikatsiyasiga olib kelgan. UNESCOning madaniy meros bo‘yicha hisobotlarida Buxoro tarixiy markazi va Xivaning Ichan-Qal’a hududi global madaniy merosning muhim qismi sifatida e’tirof etilgan bo‘lib, ushbu maqom turizm oqimini barqarorlashtirishda xalqaro ishonch omili sifatida xizmat qilmoqda.

Metodologik jihatdan mazkur tadqiqot bir nechta yondashuvlar asosida amalga oshirildi. Avvalo, tizimli tahlil usuli qo‘llanilib, Buxoro va Xiva shaharlarining turizm salohiyati resurslar, infratuzilma va iqtisodiy natijalar kesimida o‘rganildi. Bu yondashuv turizm tizimini alohida elementlar yig‘indisi emas, balki o‘zaro bog‘liq kompleks tizim sifatida tahlil qilish imkonini berdi. Ikkinchi bosqichda statistik tahlil usuli qo‘llanildi. O‘zbekiston Respublikasi Statistika agentligi, Turizm qo‘mitasi va hududiy boshqarmalar ma’lumotlari asosida turistlar oqimi, mehmonxona sig‘imi va turizm eksporti dinamikasi o‘rganildi. Masalan, 2023–2025-yillar oralig‘ida Buxoro viloyatiga tashrif buyuruvchi xorijiy sayyohlar ulushi o‘rtacha 18–22 % ga oshganligi qayd etilgan. Uchinchi bosqichda qiyosiy tahlil metodi asosida Buxoro va Xiva shaharlari o‘zaro solishtirildi. Bunda turistik resurslar zichligi, transport qulayligi, xizmat sifati va xalqaro brend darajasi kabi indikatorlar asos qilib olindi. Natijalar shuni ko‘rsatdiki, Buxoro ko‘proq diniy va madaniy turizm markazi sifatida rivojlangan bo‘lsa, Xiva yaxlit tarixiy shahar modeli bilan ajralib turadi. Shuningdek, empirik kuzatuv va kontent-tahlil usullari ham qo‘llanildi. Raqamli platformalar, turistik portallar va ilmiy maqolalar mazmuni o‘rganilib, turistlar xulq-atvori va

qiziqish tendensiyalari aniqlab chiqildi. Bu esa zamonaviy turizmning raqamli transformatsiya jarayoni bilan bog‘liq o‘zgarishlarini tushunishga yordam berdi.

Natijalar

Tadqiqot natijalari Buxoro va Xiva shaharlarining turistik salohiyati kompleks tizim sifatida shakllanayotganini, ushbu jarayon esa tarixiy-madaniy meros, iqtisodiy ko‘rsatkichlar va infratuzilma rivoji o‘rtasidagi o‘zaro bog‘liqlik asosida kuchayib borayotganini ko‘rsatdi. Empirik va statistik ma’lumotlar tahlili shuni tasdiqlaydiki, mazkur ikki shahar O‘zbekiston turizm sektorida strategik lokomotiv hududlar sifatida ajralib turadi. Birinchi muhim natija sifatida Buxoro shahrining turizm oqimidagi ulushi sezilarli darajada yuqori ekani aniqlandi. Rasmiy statistik ma’lumotlarga ko‘ra, 2025-yilning ayrim davrlarida O‘zbekistonga tashrif buyurgan sayyohlarning katta qismi Buxoro yo‘nalishiga to‘g‘ri kelib, birgina oy davomida 1 milliondan ortiq turist tashrifi qayd etilgan. Ushbu ko‘rsatkich shaharning turistik jozibadorligi nafaqat tarixiy obidalar, balki madaniy tadbirlar va xizmatlar sifati hisobiga ham oshayotganini ko‘rsatadi. Ikkinchi natija Xiva shahrining turizm modeli barqaror “muzey-shahar” konsepsiyasi asosida rivojlanayotganini ko‘rsatdi. Ichan-Qal’a majmuasi atrofida shakllangan turistik oqim asosan yaxlit tarixiy muhit, arxitektura yaxlitligi va autentik madaniy landshaft bilan bog‘liq bo‘lib, bu omillar Xivani boshqa turistik markazlardan farqlab turadi. Tahlillar shuni ko‘rsatdiki, Xiva turizmi mavsumiylik darajasi yuqori bo‘lsa-da, tashrif buyuruvchilarning qoniqish darajasi nisbatan barqaror hisoblanadi. chinchi natija infratuzilma rivojlanishining turizm dinamikasiga bevosita ta’sirini tasdiqladi. So‘nggi yillarda Buxoro va Xiva shaharlarida mehmonxona xo‘jaligi, oilaviy mehmon uylari va xostellar sonining ortishi kuzatilgan bo‘lib, bu xizmat ko‘rsatish quvvatining kengayishiga olib kelgan. Ayniqsa, kichik biznes subyektlarining turizm sohasiga kirib kelishi raqobat muhitini kuchaytirib, xizmatlar sifatining yaxshilanishiga zamin yaratgan. To‘rtinchi natija sifatida turizmning iqtisodiy samaradorligi sezilarli darajada oshgani aniqlandi. Statistik tahlillar Buxoro

viloyatida turizm xizmatlaridan tushadigan daromad ayrim davrlarda yuz millionlab AQSH dollarini tashkil etganini ko‘rsatadi. Bu esa turizmning hududiy yalpi ichki mahsulotdagi ulushini oshiruvchi muhim omil ekanini tasdiqlaydi. Beshinchi natija raqamli marketing va xalqaro targ‘ibot faoliyatining kuchayishi bilan bog‘liq bo‘ldi. So‘nggi yillarda ijtimoiy tarmoqlar, onlayn platformalar va xalqaro media resurslar orqali Buxoro va Xiva brendining global miqyosda tanilishi ortib bormoqda. Bu holat turistlar oqimining diversifikatsiyasiga, ya’ni turli davlatlardan keluvchi sayyohlar sonining kengayishiga olib kelgan. Umumiy tahlil natijalari shuni ko‘rsatadiki, Buxoro va Xiva shaharlarining turistik salohiyati faqat mavjud tarixiy meros bilan emas, balki uni boshqarish, xizmatlar sifati va zamonaviy infratuzilma bilan uyg‘unlashgan holda shakllanmoqda. Shu bilan birga, ayrim muammolar — mavsumiylik, xizmatlar standartlaridagi farqlar va malakali kadrlar yetishmovchiligi — hanuzgacha tizimli yechim talab etuvchi omillar sifatida saqlanib qolmoqda.

Xulosa

O‘tkazilgan tadqiqot natijalari Buxoro va Xiva shaharlarining turistik salohiyati ko‘p qatlamli, o‘zaro bog‘liq va doimiy rivojlanish jarayonida shakllanayotgan tizim ekanini ko‘rsatdi. Tahlillar shuni tasdiqlaydiki, ushbu shaharlar nafaqat O‘zbekistonning, balki butun Markaziy Osiyo mintaqasining eng muhim tarixiy-madaniy turizm markazlari sifatida strategik ahamiyatga ega. Ularning global turizm xaritasidagi o‘rni tarixiy merosning boyligi bilan bir qatorda, zamonaviy boshqaruv va infratuzilma transformatsiyasi bilan ham belgilanmoqda. Tendensiyalar so‘nggi yillarda turizm oqimining barqaror o‘sishini ko‘rsatadi. Xususan, xorijiy sayyohlar sonining millionlab ko‘rsatkichlarga yetishi, mehmonxona xo‘jaligi va xizmatlar sektorining kengayishi hamda turizm eksporti hajmining ortishi Buxoro va Xiva iqtisodiyotida turizmning yetakchi tarmoqlardan biriga aylanganini tasdiqlaydi. Bu jarayonlar hududiy yalpi iqtisodiy faollikning oshishiga ham sezilarli ta’sir ko‘rsatmoqda. Buxoro shahri ko‘proq diniy, ziyorat va madaniy turizm markazi

sifatida shakllanib bormoqda. Shahardagi tarixiy obidalar zichligi va UNESCO merosi maqomiga ega yodgorliklarning ko‘pligi uning xalqaro turizm oqimidagi barqaror o‘rnini mustahkamlab bermoqda. Xiva esa yaxlit tarixiy shahar konsepsiyasi asosida rivojlanib, “ochiq osmon ostidagi muzey” modeli bilan ajralib turadi. Bu esa uni turizm mahsuloti sifatida noyob va takrorlanmas hududga aylantiradi.

lmiy tahlil asosida shunday xulosa qilish mumkinki, Buxoro va Xiva shaharlarining turistik salohiyati faqat tarixiy merosga tayangan holda emas, balki iqtisodiy, texnologik va boshqaruv omillarining integratsiyasi orqali rivojlanmoqda. Bu esa turizmni oddiy xizmat ko‘rsatish sohasi emas, balki strategik iqtisodiy tarmoq sifatida qarash zaruratini yuzaga keltiradi. Kelgusida ushbu hududlarda turizmni rivojlantirish uchun raqamli texnologiyalarni keng joriy etish, xalqaro brending strategiyalarini kuchaytirish, ekologik barqarorlik tamoyillarini tatbiq etish va inson kapitalini rivojlantirish muhim ahamiyat kasb etadi. Ayniqsa, turizm menejmenti va xizmat ko‘rsatish sohasida malakali mutaxassislar tayyorlash tizimini takomillashtirish uzoq muddatli barqaror o‘sishni ta’minlovchi asosiy omillardan biri sifatida qaralishi lozim. Buxoro va Xiva shaharlarining turistik salohiyati yuqori darajadagi resurs bazasiga ega bo‘lib, uni samarali boshqarish va zamonaviy iqtisodiy mexanizmlar bilan uyg‘unlashtirish orqali ushbu hududlarni global turizm bozorida yanada kuchli raqobatbardosh markazlarga aylantirish mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. O‘zbekiston Respublikasi Statistika agentligi. (2019–2025). **Turizm sohasining asosiy ko‘rsatkichlari bo‘yicha statistik to‘plamlar**. Toshkent.
2. O‘zbekiston Respublikasi Turizm qo‘mitasi. (2020–2025). **O‘zbekistonda turizmni rivojlantirish bo‘yicha yillik hisobotlar**. Toshkent.
3. O‘zbekiston Respublikasi Madaniyat va turizm vazirligi. (2023). **Madaniy meros obyektlarini saqlash va ulardan foydalanish strategiyasi**. Toshkent.

4. UNESCO World Heritage Centre. (2024). **Historic Centre of Bukhara**.
5. UNESCO World Heritage Centre. (2024). **Itchan Kala (Khiva)**.
6. Karimov A. A. (2022). **O‘zbekistonda turizm geografiyasi**. Toshkent: O‘zbekiston Milliy universiteti nashriyoti.
7. Yuldashev Sh. R. (2021). **Turizm infratuzilmasini rivojlantirish muammolari va istiqbollari**. Samarqand davlat universiteti ilmiy ishlari to‘plami.
8. Abdullayeva M. T. (2023). **Madaniy meros va turizm integratsiyasi**. Toshkent: Iqtisodiyot va turizm ilmiy markazi.
9. Jo‘raev B. B. (2020). **O‘zbekistonda ichki va xalqaro turizm rivoji tendensiyalari**. “Iqtisodiyot va innovatsion texnologiyalar” ilmiy jurnali, №4.
10. Saidov D. M. (2021). **Turizmda raqamli marketing va hududiy brending masalalari**. Toshkent iqtisodiyot universiteti ilmiy maqolalari to‘plami.